

Izvorni znanstveni rad
UDK: 929.7(497.5 Dubrovnik)“12/13“
DOI: <https://doi.org/10.21857/9xn31crzey>
Primljeno: 31.3.2017.

ZATVARANJE DUBROVAČKOG PLEMSTVA I VIJEĆA U POLITIČKOM I DRUŠTVENOM KONTEKSTU 13. I 14. STOLJEĆA*

ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER

SAŽETAK: Rad problematizira zatvaranje dubrovačkog plemstva i Velikog vijeća kao dugotrajni proces koji se osobito može pratiti kroz 13. i 14. stoljeće. Analiziraju se putevi definiranja i zatvaranja plemstva prije samog zatvaranja vijeća, a osobita pozornost posvećena je analizi sačuvanih popisa Velikog vijeća iz sredine 13. i početka 14. stoljeća, njihovoj svrsi i učinku. Mletačka *serrata*, koja se odvijala posljednjih desetljeća 13. i prvih desetljeća 14. stoljeća, bila je model i poticaj zatvaranja dubrovačkog i drugih dalmatinskih vijeća te se stoga podrobno analiziraju njezino značenje i različita tumačenja tog procesa. Članak uspoređuje način i učinke zatvaranja dubrovačkog i vijeća drugih istočnojadranskih gradova. Prikaz interpretacija tih procesa u dubrovačkim kronikama uvodi u konačnu ocjenu značenja i posljedica zatvaranja dubrovačkog Velikog vijeća.

Ključne riječi: Dubrovnik, 13. stoljeće, 14. stoljeće, komuna, plemstvo, zatvaranje vijeća, mletačka *serrata*

Keywords: Dubrovnik, 13th century, 14th century, commune, nobility, closing of the Council, Venetian *Serrata*

Putevi zatvaranja dubrovačkog Velikog vijeća i plemstva

Odgovor na pitanje što znače pojmovi plemstvo i plemić (*nobilitas, nobilis*), tko su plemići, odakle potječu, kako su obnašali vlast i prenosili je potomcima,

* Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom br. 5106.

različit je u različitim povijesnim kontekstima. *Nobilis* je u srednjem vijeku mogao biti slobodan čovjek koji ne radi mehaničke poslove, vitez, velikaš, gradski uglednik dobra roda, svaki onaj koji se statusom izdvajao od većine u zajednici i kojem je zajednica priznavala tu socijalnu distinkciju. I unutar gradskog komunalnog okruženja postojali su različiti načini i procedure nobilitacije, pa taj pojam dugog trajanja nije moguće jednoznačno objasniti. Nedvojbeno, urbanost je bitan dio definicije komunalnog plemstva, no pojedini su gradovi nalazili osobita rješenja unutar tog okvira - neki su uključivali okolnu aristokraciju u politički život, drugi su je isključivali, jedni su zatvarali gradski plemićki stalež, dok su ga drugi otvarali. Plemstvo nije svuda bilo jednako bogato niti je živjelo istim životnim stilom. Zato je za razumijevanje plemstva važno shvatiti kako se ta skupina oblikovala, kojim se mehanizmima transformirala u vladajuću elitu, na čemu je izgradila identitet i sliku o sebi. Urbano plemstvo poput dubrovačkoga nije nastalo nobilitacijom više vlasti, nego je izraslo iz gradske zajednice temeljem kriterija porijekla, bogatstva, sposobnosti i zasluga te jakosti rodova, prema načelu *civitas sibi princeps*, vlasti *de facto*.¹ Socijalni status te elite bio je vezan uz zemljišni posjed, no njezino je bogatstvo prije svega stvarala trgovina. U 12. a osobito u 13. stoljeću, gospodarski i demografski rast grada doveli su do jačanja i društvenog uspona trgovaca, koji su počeli preuzimati političke funkcije u zajednici. Afirmacija trgovačkog sloja bila je jedan od temelja razvoja građanstva, a potom i komunalnih institucija, jer su imovinske razlike utjecale na političku diobu društva. Plemićki rodovi tražili su uporište ekskluzivne društvene pozicije u porijeklu, obiteljskom nasljeđu, časti i bračnim vezama. No s vremenom drevno porijeklo, tradicija i društveni prestiž nisu više bili dovoljni, jer se vladajuća skupina morala jasno odijeliti od ostalih koji su mogli težiti političkim pravima. Potreba gradskih uglednika za jasnom legitimacijom i prosljeđivanjem stečenih prava potomstvu dovela je do čvršćih kriterija elitnog statusa. Imovinskim i društvenim kriterijima izdvajanja pridružio se politički kriterij, i to kao dominantan. Politička prava i vlast postali su prepoznatljivi atribut plemićkog položaja, drugim riječima, s povezivanjem nobiliteta i sudjelovanja u komunalnim tijelima i službama, *nobiles* se počinju definirati kao oni koji imaju pristup vlasti. Pojam *civis de consilio* izjednačio se s pojmom *nobilis*.

Kriterije koji su proizlazili iz stvarnih privilegija i moći plemići su ideološki dopunjavali raspravom o plemstvu krvi i vrline, o pradavnoj tradiciji građanske

¹ Mario Ascheri, *Siena e la città-stato del Medioevo italiano*. Siena: Betti, 2004: 50; Guido Castelnovo, »Bartole de Sassoferato et le Songe du Vergier. Les noblesses da le cité à l'aune du royaume.«, u: *Circulation des idées et des pratiques politiques: France et Italie (XIIIe-XVIIe siècle)*, ur. Anne LEMONDE i Ilaria TADDEI. Roma: École française de Rome, 2013: 98.

slobode i zaslugama plemstva za njezino očuvanje. Rasprava se temeljila na antičkim i suvremenim autoritetima, ali prvenstveno na političkoj praksi komune. Jedno od pitanja neminovno je bilo treba li privilegirati isključivo nasljedno plemstvo ili dopustiti nobilitaciju novih bogataša. Kad je zatvaranjem vijeća vlast pripala samo eliti, to je trebalo ideološki opravdati.² Idelogiziran, retorički razrađen politički jezik bio je potreban kako bi opravdao postojeći poredak i društvenu hijerarhiju te odrekao neposrednu povezanost između gospodarske i političke moći. U tu su svrhu poslužile genealogije, kronike, arenge zakona, zapisnici vijeća, govori i korespondencija s poslanicima. Vlastela su upravljala diskursom o ekskluzivnoj povijesti svoga staleža povezujući ga tijesno sa samom komunom/Republikom i stvarajući sliku sebe samih kao bogomdane elite koja brine za sve građane i stanovnike. To su podržavale i priče o primjernim pojedincima, službenicima komune/Republike.³

Politički sustav je bio glavno sredstvo društvene promocije jer je omogućavao odlučivanje, ali i pristup materijalnim i simboličkim resursima. To se osobito osjeća u drugoj polovini 13. stoljeća, kad se elita počinje jasnije definirati. Prvi popis dubrovačkih vijećnika i komunalnih službenika donosi isprava iz 1253. o savezu između bugarskog cara Mihajla Asena i Dubrovnika protiv srpskog kralja Uroša I. U njoj se spominje stotina svjedoka, plemića iz 72 plemićka roda od 129 tada postojećih. Vijeće je vjerojatno i tada bilo izborno. Isprava je dokaz već prilično razgranate komunalne upravne strukture. Uz Veliko vijeće spominju se Malo vijeće i Vijeće umoljenih, četiri gradska suca, tri blagajnika (visjeri), tri općinska odvjetnika (parci), dva gradska odvjetnika i rizničari.⁴ U zapisnicima dubrovačkih vijeća s početka 14. stoljeća zabilježeni su

² Zdenka Janeković Römer, *The Frame of Freedom: The Nobility of Dubrovnik between the Middle Ages and Humanism*, prev. Vesna Baće. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2015: 65-78, 402-410. Usporedi Guido Castelnovo, »Bons nobles, mauvais nobles, nobles marchands? Réflexions autour des noblesses italiennes en milieu communal (XIIe - début XVIe siècle)«, *Cahiers de recherches médiévales et humanistes* 13 (2006): 88-94.

³ Vidi više u: Lovro Kunčević, »Discourses on liberty in early modern Ragusa«, u: *Freedom and the construction of Europe*, sv. 1, ur. Quentin Skinner i Martin van Gelderen. Cambridge: Cambridge University Press, 2012: 195-214; Lovro Kunčević, »On Ragusan *libertas* in the late Middle Ages«, *Dubrovnik Annals* 14 (2010): 25-69.

⁴ *Diplomata et acta saec. XIII*, ser. 76, br. 215, Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD); *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, ur. Franz Miklosich. Viennae: apud Gulielmum Braumüller, 1858: 35-40; *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: *Codex diplomaticus*), sv. 4, ur. Tadija Smičiklas. Zagreb: JAZU, 1906: 528-533; Nenad Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1. *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2011: 23, 52-70, 82-86, 217-219.

popisi službenika i vijećnika koje su svake godine na blagdan Sv. Mihovila birali mletački knezovi s Malim vijećem. U Statutu stoji da su o članstvu Velikog vijeća mogli odlučivati po volji, ostaviti stare članove ili ih mijenjati.⁵ Interesi pojedinih *casata* mogli su se uzeti u obzir, ali presudnu je ulogu u izboru imao knez, predstavnik mletačke vlasti koja se tog prerogativa nije odričala. O tome svjedoči i činjenica da u Dubrovniku nije dopustila proces izbora putem elektora, koji se u samoj Veneciji spominje od 1207. godine, a ozakonjen je 1282. godine.⁶ O kneževu autoritetu u izboru članova Vijeća svjedoči i nekoliko vijećnika koji nisu pripadali dubrovačkom vlasteoskom krugu, kao što su Junije Rapallino (1301. i 1302) i Janinus Odanus, koji 1302. nije bio samo član Velikog vijeća, nego i sudac velike kurije. Njihovi se nasljednici ne spominju u vijeću. Postavlja se pitanje kojim su putem i po kojem kriteriju oni mogli postati članovima vijeća, no vrlo je vjerojatno da su to bili knezu bliski ljudi i da je on odlučio o njihovu članstvu. U popisima iz 1312. i 1319. nema takvih slučajeva, dakle, članstvo u vijeću tada su imali isključivo pripadnici dubrovačkih vlasteoskih obitelji.⁷ Bariša Krekić također naglašava veliku ulogu mletačkih vlasti, pa i sam proces zatvaranja dubrovačkog plemstva i vijeća dovodi u izravnu vezu s mletačkom dominacijom nad gradom od 1205. godine. Smatra da je dubrovačko plemstvo pod utjecajem mletačkog modela tijekom 13. stoljeća postajalo sve ekskluzivnije, sve dok nije konačno definirano zatvaranjem vijeća 1332.⁸

Dubrovački popisi članova Velikog vijeća, koji su prethodili zatvaranju 1332. godine, dokazuju da je nekoliko desetljeća prije zatvaranja vijeća plemićki krug *de facto* bio definiran, iako još ne i formalno zatvoren.⁹ U popisu iz 1301. navode se imena službenika koje je izabrao knez Marco Dandolo. Veliko vijeće

⁵ *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272*, ur. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: I, 3 B; N. Vekarić *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1: 20, 217.

⁶ Benjamin G. Kohl, »The Serrata of the Greater Council of Venice, 1282-1323: the documents.« [ur. Reinhold Mueller], u: *Venice and the Veneto during the Renaissance: the Legacy of Benjamin Kohl*, ur. Michael Knapton, John E. Law i Alison A. Smith. Firenze: Firenze University Press, 2014: 8-11.

⁷ *Monumenta Ragusina. Libri reformationum* (dalje: *Libri reformationum*), sv. 5, ur. Josephus Gelcich. [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 29]. Zagreb: JAZU, 1897: 9, 39-40.

⁸ Bariša Krekić, »Dubrovnik and Venice in the thirteenth and fourteenth century: a short survey.«, u: Bariša Krekić, *Unequal Rivals. Essays on relations between Dubrovnik and Venice in the thirteenth and fourteenth centuries*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2007: 14, 26.

⁹ Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 101-102.

je te godine brojilo 126 članova iz 61 roda ili grane.¹⁰ Sljedeće, 1302. godine, popisano je 80 vijećnika iz 61 vlasteoskog roda ili grane (popis ne uključuje članove Vijeća umoljenih i Malog vijeća, kojih je bilo 55).¹¹ Godine 1303. u Velikom je vijeću bilo 80 članova iz 49 rodova ili grana.¹² Sljedeći sačuvani popis Velikog vijeća je iz 1312. godine, za kneza Bartuccia Gradoniga. U popisu se navodi 188 vijećnika iz 71 obitelji, dok je Vijeće umoljenih imalo 63 člana iz 39 obitelji. Od 188 mjesta u vijeću 21 obitelj držala je 160, dok je 30 obitelji imalo samo jednog predstavnika.¹³ Komunalne službe obnašali su

¹⁰ Zahvaljujem Nenadu Vekariću na pomoći u identifikaciji pojedinaca. Četiri imena nisam uspjela pripisati nekom vlasteoskom rodu: Franco Martolov, Marin Paskvin Imbuscho, Junije Rapallino i Paskva Nikiforov. Plemićki rodovi i grane čiji su pripadnici činili Veliko vijeće 1301. godine: Babalio, Balislava, Benessa, Binzola, Birrisina, Bisti (Bona), Bocignolo, Bodaza, Bona, Bonda, Bubagna, Bocignolo, Caboga, Casiča, Celipa, Crieva, Ceria, Chino, Chisagna, Clemente, Clime, Cranca, Crose, Dersa, Gambe, Ganguli, Gaučolo (Vladimiri), Georgio, Gervasio, Grade, Gundula, Juda, Luca (Sclavi), Lucari, Magdalena, Menachi, Mergnucho, Menze, Mlascagna, Muto, Pabora, Pecorario, Petragna, Poza, Proculo, Prodanello, Ragnina, Resti, Saraca, Schimosiča, Sorento, Sorgo, Spavaldo, Stilo, Tefla, Trepagna, Tudisio, Villano, Vitagna, Volcassio, Zamagno. Vidi: *Libri reformationum*, sv. 5: 7-9.

¹¹ To su rodovi i grane: Babalio, Bacante (Benessa), Balača, Bausella, Benessa, Berrisina, Binzola, Bodaza, Bona, Bubagna (Rončino), Bucignolo, Caboga, Capsiza, Celipa, Ceria, Cereva, Chisagna, Churača, Cluno, Cranca, Crose, Dersa, Gambe, Georgio, Getaldi, Gleda, Goyslavo, Goze, Gundula, Juda, Luca (Sclavi), Lucari, Marinelli, Martinussio, Mauressa, Menachi, Menze, Mergnucho, Mlascagna, Pabora, Pecorario (Goze), Petragna, Poza, Proculo, Prodanello, Ragnina, Resti, Saraca, Saruba, Sorento, Sorgo, Spavaldo (Croze), Stilo, Surani, Tefla, Trepagna, Tudisio, Villano, Volcassio, Zamagna. Dubrovačkom vlasteoskom krugu nisam uspjela pripisati Marina Canilli, Franka Martolova, Ivana Nifikova, Lukara Dimitrijeva, Marka, Nikolu, Vlaha, Janina Odanusa, Junija Rapallino, Junija Stagillita i Vlaha Marinova. Vidi: *Libri reformationum*, sv. 5: 39-40.

¹² Bausella, Benessa, Binzola, Bodaza, Bona, Bonda, Caboga, Catena, Ceria, Cereva, Chisagna, Čuraca, Crose, Dersa, Gambe, Gamo, Georgio, Getaldi, Gleda, Goyslavo, Goze, Gundula, Juda, Luca (Sclavi), Mauressa, Martinussio, Maynerio, Menze, Mlascagna, Muto, Pecorario (Goze), Pisino, Poza, Ragnina, Resti, Saraca, Saruba, Scarich, Schimosica, Scocilča (Stilo), Sorgo, Sorento, Stilo, Tefla, Trepagna, Villano, Volcassio, Volze i Zamagna. Nisam identificirala Lovru Belligma, Pavla Cita i Ivana Vossizu. *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, sv. 2, ur. Josephus Gelcich. [Monumenta spectantia historiis Slavorum meridionalium, sv. 13]. Zagreb: JAZU, 1882: 301-302; sv. 5: 62-64.

¹³ Veliko vijeće 1312. godine činili su članovi sljedećih rodova i grana: Babalio, Bacante (Benessa), Balislava, Batallo, Benessa, Binzola, Bocignolo, Bodaza, Bona, Bonda, Bubagna, Caboga, Calich, Catena, Celipa, Cepre, Cereva, Ceria, Chisegna, Cluno, Cranca, Crose, Dabro, Deodati, Dersa, Felice, Gambe, Gangulo, Gamo, Georgio, Getaldi, Gisla, Gleda, Gondola, Goze, Grade, Juda, Lucari, Macino, Martinussio, Mathie (Matessa?), Mauressa, Menachi, Menze, Mergnucho, Mlascagna, Pabora, Pecorario, Petragna, Picinego, Poza, Prodanello, Ragnina, Recus, Resti, Saraca, Saruba, Scarich, Schimosica, Sclavi, Scocilča (Stilo), Sercuto, Sorgo, Stilo, Tefla, Tudisio, Vilano, Vitagna, Volcassio, Volze, Zamagna. Više od polovice mjesta u vijeću držale su obitelji Binzola, Bodaza, Cereva, Crose, Dersa, Georgio, Gundula, Goze, Martinussio, Menze, Petragna, Sorgo, Stilo, a među njima su se kao najjači isticali Bodaza, Georgio, Menze i Sorgo. U sljedećem krugu brojčano zastupljenijih obitelji bili su Babalio, Benessa, Cereva, Lucari, Poza, Saraca i Volze.

pripadnici 38 rodova ili grana.¹⁴ Broj vijećnika u tom popisu daleko nadmašuje onaj u prethodnima, no razlog tome nije primanje novih obitelji - među popisanim članovima nema nijednog “novog”. Naprotiv, popis očituje već definiran vlasteoski krug u kojem su dominirale demografski snažnije obitelji. Po mome mišljenju, radi se o ključnoj točki u već ranije započetom procesu definiranja nasljednog članstva u vijeću putem popisivanja, koji je završio konačnim zatvaranjem plemićkog vijeća i staleža 1332. godine. O tom nastojanju svjedoči i odredba Malog vijeća od 28. rujna 1312, prema kojoj svi članovi Velikog vijeća koji izbivaju iz grada mogu biti i bit će članovi vijeća kad se vrate, sve do sljedećih izbora.¹⁵ Veći broj zabilježenih pojedinaca upućuje na zaključak da se izbornost vijeća, kao temeljno načelo članstva, počela ozbiljno ljuljati, te da su vlastela nastojala utemeljiti pravo članstva na pripadnosti vlasteoskim rodovima. Godinu dana kasnije, 1313, ponovljena je odredba da prošlogodišnji članovi kad god dođu u Dubrovnik mogu sjediti u vijeću i do sljedećih izbora, što svjedoči o nastojanju rodova i *casata* da uspostave kontinuitet vijeća.¹⁶ U popisu vijećnika Velikog vijeća iz 1319, za kneza Ugolina Justinijana, zajedno s Malim vijećem i Vijećem umoljenih, spominje se 233 vijećnika, ali je 59 imena prekriženo. To može značiti da se radilo o članovima vijeća iz prošle godine ili o onima koji su bili odsutni iz grada, a ima i notarskih grešaka, tj. ponavljanja pojedinih imena. No sva prekrižena imena pripadaju etabliranim vlasteoskim rodovima, a ne “novima”.¹⁷ Od spomenute 73

¹⁴ Babalio, Binzola, Bodaza, Bona, Bubagna, Celipa, Churaça, Cranca, Crieva, Crose, Dersa, Georgio, Gleda, Grade, Gundula, Juda, Luca (Sclavi), Lucari, Martinussio, Menachi, Menze, Mergnucho, Miroslavo, Petragna, Piçinego, Posestra, Ragnina, Recus, Saraca, Saruba, Scocilça (Stilo), Sorgo, Volcassio, Volze, Zamagna i Zavernico.

¹⁵ *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, sv. 1, ur. Josephus Gelcich [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 9]. Zagreb: JAZU, 1879: 11-14.

¹⁶ Brojčano najzastupljenije obitelji bile su Menze, Sorgo, potom Babalio, Benessa, Cereva, Crose, Georgio, Gundula, Lucari, Menze, Petragna, Ragnina, Sorgo, Volcassio i Volze. *Libri reformationum*, sv. 1: 33-34.

¹⁷ Članovi Velikog vijeća 1319. pripadali su rodovima i granama: Babalio, Baraba, Batalo, Benessa, Berissina, Binzola, Bobalio, Bodaza, Bona, Bonda, Bucignolo, Caboga, Calich, Catena, Celipa, Cereva, Ceria, Chisagna, Crancha, Crose, Dabro, Dersa, Gambe, Gangulo, Georgio, Getaldi, Gleda, Goze, Grade, Gundula, Lucari, Luca, Martinussio, Mauressa, Menachi, Menze, Mlascagna, Muto, Pabora, Pecorario, Petragna, Piçinego, Poza, Prodanello, Ragnina, Recus, Resti, Saraca, Scarich, Schimosiça, Sclavi (Luca), Scocilcha (Stilo), Sorento, Sorgo, Spavaldo, Stilo, Tudisio, Villano, Vitagna, Volcassio, Volze i Zamagna. Prekriženi su pripadali rodovima i granama Babalio, Birrisina, Bodaza, Bona, Bubagna, Bucignolo, Ceria, Cherpa, Chimo, Crose, Deodati, Felice, Gambe, Georgio, Goze, Gundula, Juda, Lucari, Marcus, Mauressa, Menze, Piçinego, Proculo, Ragnina, Ribiča, Saraca, Saruba, Scocilça, Sorgo, Spavaldo, Stilo, Vitagna i Zamagna. U vijeću su brojčano dominirali rodovi Binzola, Bodaza, Dersa, Georgio, Menze, Petragna i Sorgo. *Libri reformationum*, sv. 5, 1897: 151-154.

obitelji komunalne službe obnašali su članovi njih 42.¹⁸ Nakon 1319. popisi komunalnih magistrata više nisu uključivali članstvo Velikog vijeća, što znači da je nasljedni kriterij bio na djelu i prije zatvaranja vijeća 1332. Branislav Nedeljković smatra da se zatvaranje *de facto* dogodilo između 1319. i 1325, iz kojeg razdoblja nisu sačuvane knjige reformacija. U tome vidi jačanje dubrovačke vlastele u odnosu prema mletačkom knezu, koji je dotad birao članove vijeća, zajedno s Malim vijećem.¹⁹ Odluka Malog vijeća o podjeli žita 1328. godine, koja kaže da će se po jedan star podijeliti *pro quolibet nobili et grasso populari*, svjedoči da se plemićki sloj prepoznavao kao izdvojen i da je postojao viši sloj građana, *popolo grasso*, koji nije ulazio u vijeće.²⁰

Članstvo u vijeću donosilo je mogućnost sudjelovanja u izvršnoj vlasti, to jest u službama čiji je broj stalno rastao. Administrativni aparat je na samom početku 14. stoljeća već bio bitno brojniji nego u 13. stoljeću - 1301. uključivao je pet sudaca i šest savjetnika, članove Malog vijeća, uz njih još 35 članova Vijeća umoljenih, vikara, odvjetnike velike kurije, općinske odvjetnike, justicijare, blagajnike, carinike i njihova pisara, prokureto Sv. Marije, nadglednike općinskog teritorija, nadglednike oranica i vinograda, nadglednike pečačenja tkanina, upravitelje fontika, prokureto i odvjetnika lokrumskog samostana Sv. Marije, te zapovjednike straže. Izuzev odvjetnika lokrumskog samostana, sve su službe bile kolegijalne. Sljedećih su se godina magistrature množile, pa su, uz navedene, tu i službenici zaduženi za naoružavanje brodova, mjeritelji žita, nadglednici javnih radova, pisari te nadglednici gradskog i izvangradskog područja.²¹ Iako su najviše službe u državi bile neplaćene časti, sve je veći broj plemića zarađivao u javnoj službi, pa su i zbog toga htjeli ograničiti krug ljudi koji su imali pristup službama.²²

Nenad Vekarić kaže da se tek od trenutka zatvaranja može govoriti o dubrovačkom plemstvu u punom smislu, jer su dotad plemstvo i građanstvo bili jedno te isto, to jest, nije bilo odvojene skupine građana, budući da su svi dubrovački

¹⁸ Babalio, Benessa, Binzola, Bodaza, Bona, Bonda, Bucignolo, Caboga, Celipa, Ceria, Crieva, Crose, Deodati, Dersa, Georgio, Gleda, Gundula, Juda, Luca, Lucari, Martinussio, Mauressa, Menachi, Menze, Pabora, Pecorario, Petragna, Piçinego, Poza, Ragnina, Resti, Saraca, Saruba, Schimosiça, Sorgo, Stilo, Tudisio, Vitagna, Volcassio, Volze, Zamagna i Zavernico.

¹⁹ *Libri reformationum*, sv. 1: 12-14; sv. 5: 8-9, 152-154; Branislav M. Nedeljković, »Nekolike karakteristike i opaske o dubrovačkom pravu i državi 1358-1460.« *Istorijski časopis* 18 (1971): 105; Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, sv. 1. Zagreb: NZMH, 1980: 122, 336.

²⁰ *Libri reformationum*, sv. 5: 264.

²¹ *Libri reformationum*, sv. 5: 7-9, 39-40.

²² Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 234-236.

cives pripadali vlasteoskom krugu. Svatko tko je prije zatvaranja vijeća dobio mogućnost da u nj uđe time je bio priznat kao plemić.²³ Tu je tezu u hrvatskoj historiografiji prva iznijela Nada Klaić, ustvrdivši da su svi koji su u počecima komunalnog razvoja Zadra i Splita imali pravo građanstva ušli u skupinu povlaštenih, *meliores*, kasnije *nobiles*, dok su kasnije doseljeni ostali bez političkih prava.²⁴ U tome odzvanjaju Machiavellijeve riječi o mletačkom ustroju uprave, to jest da se u Veneciji svi koji mogu upravljati zovu plemići. On kaže da su se stanovnici mletačkih sprudova često sastajali da bi odlučivali o gradu, te su donijeli zakone i uredili upravu. Kad im se učinilo da ih ima dovoljno za politički život zatvorili su pristup u vijeće svim pridošlicama, te su vladajuće nazvali plemićima, a ostale pučanima.²⁵ Machiavellijevo je mišljenje o počecima komune, kada su svi bili građani/plemići jer su svi bili jednaki, pojednostavljeno, jer ni u počecima nisu svi bili jednaki, ali pruža dobru osnovu za istraživanje pojma i stvarnosti građanstva i stanovništva komune. Ono je podudarno s činjenicom da se komunalna samouprava u dalmatinskim gradovima mogla razviti zbog izostanka dovoljno jake više vlasti u vrijeme slabljenja utjecaja Bizantskog Carstva na Jadranu, kada je, na temeljima antičke baštine i crkvene organizacije, komuna nastala kao plod samoorganizacije građana.²⁶ Teze N. Klaić i N. Vekarića otvaraju vrlo bitno pitanje, koje konzekventno mora promijeniti naš pogled na srednjovjekovno komunalno društvo. Naime, rigidna slika srednjovjekovnog društva u kojem postoje strogo odijeljene društvene skupine s jasno definiranim i odijeljenim pravima, plemići, građani, stanovnici i podanici, ozbiljno je poljuljana spoznajama o stvarnosti tih društava od ranog srednjeg vijeka nadalje. Istraživanja dubrovačkog i dalmatinskog srednjeg vijeka ukazuju na to da nisu postojale stroge granice između tih skupina, izuzev plemstva, koje je jedino bilo omeđeno čvrstim političkim i pravnim kriterijem, i to tek od 14. stoljeća. No čak ni plemstvo nije bilo definirano samo političkim kriterijem, jer je i ono bilo društveno prepoznatljivo, priznato i povezano s ostalim stanovnicima na niz drugih načina.²⁷ Uostalom, europske velikaške i gradske elite koje nikad nisu bile

²³ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1: 19-23.

²⁴ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga, 1976: 155-157.

²⁵ Niccolò Machiavelli, »Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija«, u: Niccolò Machiavelli, *Izabrano djelo*, sv. 1, ur. Damir Grubiša. Zagreb: Globus, 1985: I, 6.

²⁶ Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 93-98.

²⁷ Usporedi Pietro Costa, *Civitas. Storia della cittadinanza in Europa*, sv. 1. *Dalla civiltà comunale al Settecento*. Roma-Bari: Laterza, 1999: 8-10, 12, 18-20; Sandro Carocci, »Social mobility and the Middle Ages.« *Continuity and Change* 26/3 (2011): 368.

zatvorene, a takve su bile u većini, također su bile plemićke po kriterijima rođenja, plemenitog porijekla, priznatog društvenog statusa i prava na vlast.

Također treba imati na umu da se definicija plemstva mijenjala, pa su i *meli-ores* i *nobiles* iz prvih sačuvanih dubrovačkih isprava bili plemići, dakako, različiti od plemstva pravno, gospodarski i politički razvijene komune 13. i 14. stoljeća. Tu je potrebno spomenuti i žene, vladike, koje su imale jasno prepoznatljiv i priznat plemićki status iako nisu imale političkih prava. Plemstvo se nije svodilo samo na obnašanje javne službe i vršenje javnih funkcija, nego se manifestiralo i na društvenom i privatnom polju.²⁸ Obitelj, rodbinske veze i patrimonijalni odnosi imali su veliko značenje u srednjovjekovnom društvu, a u toj sferi postojao je jak utjecaj žena. U bilateralno definiranom plemstvu kao što je bilo dubrovačko, porijeklo i plemićki status žena bili su od presudne važnosti. Budući da se sudjelovanje u vlasti moglo ostvariti isključivo temeljem pripadnosti određenom krugu rodova, ženidbena politika je bila važan dio obiteljskih društvenih i političkih strategija. Endogamija je bila bitno političko oruđe dubrovačke vlastele jer je čuvala njihovu čistoću i izdvajala ih od drugih društvenih slojeva. Bogat miraz i rodbinske veze bili su važni za društvenu poziciju obitelji i pojedinaca. Tako su vladike, kao kćeri, supruge i majke plemića, pridonijele izdvajanju i zatvaranju vlasteoskog kruga. Imale su veliku ulogu u rodbinskom umrežavanju - spajale su *casate* i održavale rodbinsku povezanost, čuvale obiteljsku memoriju i svijest roda. Kroz svoje društvene mreže održavale su solidarnost te učvršćivale poslovne i političke veze i strukturirale vlasteoski stalež na različit način od muškaraca.²⁹ Restriktivna politika komunalnih vlasti prema primanju kandidatkinja u ženske samostane također svjedoči o zatvaranju plemićke elite. Te se odredbe prvenstveno odnose na samostan Sv. Klare, koji je još od osnutka 1290. bio namijenjen isključivo plemićkim kćerima.³⁰ Odredba

²⁸ P. Costa, *Civitas*: 13-14, 45-49; Julius Kirshner, »Cittadinanza come genere nelle città-stato del Medioevo e del Rinascimento.«, u: *Innesti. Donne e genere nella storia sociale*, ur. Giulia Calvi. Roma: Viella, 2004: 21.

²⁹ Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 278-305. Usporedi: Stanley Chojnacki, »Daughters and Oligarchs: Gender and the Early Renaissance State.«, u: *Gender and Society in Renaissance Italy*, ur. Judith Brown i Robert C. Davis. London-New York: Longman, 1998: 63-86.

³⁰ Nicolò Ragnina, »Annali di Ragusa.«, u: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, ur. Speratus [Natko] Nodilo. [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 14]. Zagreb: JAZU, 1883: 222-223; Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 312-314. Za Zadar, Split i Trogir vidi: Zrinka Nikolić, *The formation of Dalmatian Urban Nobility: Examples of Split, Trogir and Zadar*. Budimpešta: Central European University, Department of Medieval Studies, doktorska disertacija, 2004: 126-130, 153.

Vijeća umoljenih od 8. siječnja 1379. kojom se opatici Sv. Klare nalaže da istjera stranu redovnicu “na čast vlastitog plemstva i njezinih sestara, naših sestara i kćeri, plemićkih žena iz Dubrovnika” svjedoči da je proces segregacije bio dovršen i prije zakonskih zabrana primanja neplemićkih žena i strankinja donesenih 1393, 1415, 1422. i 1426.³¹ I drugi ženski samostani, iako ne strogo ekskluzivni, također su u tom pogledu bili podvrgnuti nadzoru komunalnih vlasti.³²

Uzor i ishodište zatvaranja vijeća u Dubrovniku i Dalmaciji - mletačka serrata (13. i 14. stoljeće)

Posljednjeg dana veljače 1297. donesena je odluka da u mletačko Veliko vijeće mogu ući oni koji su bili članovi tijekom posljednje četiri godine ili potomci onih koji su bili članovi od 1172, kad je vijeće ustanovljeno kao suvereno tijelo vlasti koje je oslabilo dužddevsku vlast i pučki zbor. Odlukom je definirana procedura izbora u kojoj je *Quarantia* imala presudnu ulogu.³³ Veliko vijeće je već tijekom 13. stoljeća bilo *de facto* definirano kao tijelo mletačkog plemstva. Osim toga, zatvaranje vijeća nije se dogodilo odlukom iz 1297, nego je bilo plod rasprava i odluka iz razdoblja od 1282. do 1323.³⁴ Prijedlog da se članstvo u vijeću temelji na nasljednom pravu, to jest da članovima mogu biti samo oni čiji su otac i očevi preci bili vijećnici, iznio je 1286. dužd Pietro Gradenigo, uz podršku *Quarantie*, no tada je prevagnulo izborno načelo. I dalje je potrajala rasprava dviju skupina u vijeću - onih koji su smatrali da Malo vijeće mora regulirati ulaz prema političkim interesima i onih koji su htjeli uspostaviti nasljedno načelo i očuvati čistoću staleža.³⁵ Nakon 1297. bilo je niz kooptacija u Vijeće,

³¹ *Monumenta Ragusina, Libri reformationum*, sv. 4, ur. Josephus Gelcich, [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 28]. Zagreb: JAZU, 1896: 189; *Liber viridis*, ur. Branislav Nedeljković. Beograd: SANU, 1984: cc. 80, 147, 178, 209; *Acta Consilii Maioris*, ser. 5, sv. 2, f. 103, DAD.

³² *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 20, ff. 148, 227; sv. 27, f. 156-156v; sv. 30, f. 22v; sv. 34, ff. 91v, 152v-153, DAD.

³³ Samuele Romanin, *Storia documentata di Venezia*. Venezia: Pietro Naratovich editore, 1854: 271-272.

³⁴ Gerhard Rösch, »The Serrata of the Great Council and Venetian Society, 1286-1323.«, u: *Venice Reconsidered*, ur. John Martin i Dennis Romano. Baltimore-London: John Hopkins University Press, 2000: 68-69, 79.

³⁵ G. Rösch, »The Serrata of the Great Council and Venetian Society, 1286-1323.« 72-74; B. Kohl, »The Serrata of the Greater Council.«: 11-16.

osobito početkom 14. stoljeća, pa i nakon odredbe iz 1323. koja je konačno ograničila članstvo na one čiji su otac i djed sjedili u vijeću. Plemstvo se širilo i ženidbenim vezama plemića s izvanbračnim plemićkim kćerima i bogatim pučankama, što je bilo legitimno i nije dovodilo u pitanje status potomstva. No unatoč svemu tome ostaje činjenica da se, počevši od 1297, vijeće reformiralo u smjeru zatvaranja te političkog monopola patricijata.³⁶

Mletačka *serrata* iz 1297. dugo je bila dijelom mita o savršenoj mletačkoj vlasti, ocjenjivana u historiografiji kao trenutak rođenja Republike i pravnog definiranja statusa mletačke vladajuće elite. Dandolo, Giustiniana i Trevisanova kronika govore samo o proširenju, a ne i zatvaranju vijeća 1297. godine. No već kronike iz 15. stoljeća govore o zatvorenom nasljednom plemićkom staležu, odvojenom od pučana. Renesansni pisci su primjećivali zatvorenost mletačkog plemstva, koje je čuvalo svoje političke i druge privilegije i sprečavalo pristup novim članovima. Od tada je u talijanskoj političkoj misli artikuliran stav da je *serrata* bitan politički i društveni čimbenik, čak i temelj mita o Veneciji kao idealnoj republici u kojoj postoji savršena miješana vlast.³⁷ U 16. stoljeću Marco Barbaro izrijekom kaže da je “plemeniti građanin onaj koji

³⁶ Frederic C. Lane, *Storia di Venezia*. Torino: Einaudi, 1991: 131-135; Giorgio Cracco, »Patriziato e oligarchia a Venezia nel Tre-Quattrocento.«, u: *Florence and Venice: Comparisons and Relations. Acts of two Conferences at Villa I Tatti in 1976-1977*, sv. 1 - *Quattrocento*, ur. Sergio Bertelli, Nicolai Rubinstein i Craig H. Smyth. Firenze: La nuova Italia, 1979: 73-76; Stanley Chojnacki, »In Search of Venetian Patriciate: Families and factions in the Fourteenth Century.«, u: *Renaissance Venice*, ur. John R. Hale. London: Faber and Faber, 1973: 53-58; Stanley Chojnacki, »Marriage Legislation and Patrician Society in Fifteenth-Century Venice.«, u: *Law, Custom and the Social Fabric in Medieval Europe. Essays in Honor of Bryce Lyon*, ur. Bernard S. Bachrach i David Nicholas. Kalamazoo, Mich: University of Michigan, Medieval Institute, 1990: 164-165, 167; Stanley Chojnacki, »Social Identity in Renaissance Venice: The Second Serrata.« *Renaissance Studies* 8/4 (1994): 350-351; Jean Claude Hocquet, »Oligarchie e patriciat a Venise.« *Studi veneziani* 17-18 (1975-1976): 401-410; Reinhold C. Mueller, »Espressioni di status sociale a Venezia dopo la “serrata” del maggior consiglio.«, u: *Studi veneti offerti a Gaetano Cozzi*, ur. Gino Benzoni, Marino Berengo, Gherardo Ortalli i Giovanni Scarabello. Venezia: Il Cardo, 1992: 55; Anna Bellavitis, »La famiglia “cittadina” veneziana nel secolo XVI: Dote e successione. Le leggi e le fonti.« *Studi veneziani* N. S. 30 (1995): 59-60; Maria-Teresa Todesco, »Andamento demografico della nobiltà veneziana allo specchio delle votazioni nel Maggior Consiglio (1297-1797).« *Ateneo Veneto* 176 (1989): 124, 129, 134, 139-140; James C. Davis, *The Decline of the Venetian Nobility as a Ruling Class*. Baltimore: John Hopkins Press, 1962: 19; G. Röscher, »The Serrata of the Great Council.«: 77; Dorit Raines, »Cooptazione, aggregazione e presenza al Maggior Consiglio: le casate del patriziato veneziano, 1297-1797.« *Storia di Venezia* 1 (2003): 34-38.

³⁷ Guido Ruggiero, »Modernization and the mythic state in early Renaissance Venice: The Serrata revisited.« *Viator* 10 (1979): 245-246.

može biti izabran u Veliko vijeće, dok drugi građani, iako ugledni, ne mogu biti izabrani u Vijeće ni da im je otac car.”³⁸ Marin Sanudo kaže da su se pravi mletački patriciji u tajnosti dogovorili da će zatvoriti Veliko vijeće, vidjevši da neki pučani i ljudi niskog porijekla žele službe i magistrature kao da su drevni i naravni plemići.³⁹ I Machiavelli je dao svoje mišljenje o mletačkoj *serrati* kao temelju aristokratskog ustroja. Smatrao je bitnim visok udio plemića u ukupnom stanovništvu (oko 10%), jer je tako brojno plemstvo moglo provesti svoje političke ciljeve. Drugi preduvjet njihova uspjeha je bilo to što su svima ostalima zatvorili vrata vlasti. To je, po njegovu mišljenju, omogućilo jedinstvenu i stabilnu vladu te društvenu ravnotežu, a time i trajnost Republike.⁴⁰

Većina mletačkih povjesničara prihvatila je tezu o *serrati* kao ključnoj prekretnici koja je zakonski definirala vladajući stalež i osigurala stabilnost države sve do kraja 18. stoljeća. No postoje i drugačije interpretacije koje su dovele u pitanje tradicionalnu definiciju *serrate* i njezino društveno i političko značenje. Frederic C. Lane je iznio tezu da *serrata* nije značila zatvaranje, nego reformu i proširenje Velikog vijeća, interpretirano čak i u smislu demokratizacije. Reforma je osigurala kontinuitet i snagu vijeća, stišala nezadovoljstvo mnogih pretendenata na članstvo i spriječila stranačke podjele kakve su potresale druge talijanske komune. No i sam Lane je ustvrdio da je odluka iz 1297. bila samo dio procesa zatvaranja koji je počeo već ranije i nastavio se kasnije.⁴¹ I Elisabeth Crouzet-Pavan tumači *serratu* u kontekstu porasta značenja Velikog vijeća i potrebe za reformom, a ne zatvaranjem plemićkog staleža. Smatra da je

³⁸ Margarete Merores, »Der große Rat von Venedig und die sogenannte Serrata vom Jahre 1297.« *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 21 (1928-29): 85; G. Rösch, »The Serrata of the Great Council.«: 70-72.

³⁹ Marin Sanudo, »Vitae ducum venetorum italicae scriptae ab origine urbis, sive ab anno CCCCXXI usque ad annum MCCCCXCIII auctore Marino Sanuto, Leonardi Filio, Patricio Veneto.«, u: *Rerum italicarum scriptores ab anno aerae christianae quingentesimo ad millesimum quingentesimum*, sv. 22, ur. Lodovico Antonio Muratori. Milano: Ex typographia societatis palatiae in regia curia, 1733. col. 583.

⁴⁰ N. Machiavelli, »Rasprave o prvoj dekadi Tita Livija.«: I, 5; Gaetano Cozzi, »Mletačka Republika u novom vijeku - od rata za Chioggiju do 1517. Politika, društvo, ustanove.«, u: *Povijest Venecije*, sv. 1, ur. Gherardo Orthali, Giorgio Cracco, Gaetano Cozzi i Michael Knapton. Zagreb: Antibarbarus, 2007: 359; Gaetano Cozzi, »Domenico Morosini, Niccolò Machiavelli e la società veneziana.«, u: Gaetano Cozzi, *Ambiente veneziano, ambiente veneto. Saggi su politica, società, cultura nella Repubblica di Venezia in età moderna*. Venezia: Fondazione Giorgio Cini, 1997: 109-154.

⁴¹ Frederic Chapin Lane, »The Enlargement of the great council of Venice.«, u: *Florilegium Historiale: Essays Presented to Wallace K. Ferguson*, ur. John Gordon Rowe i William Herbert Stockdale. Toronto: Toronto University Press, 1971: 255-256.

prošireno vijeće ujedinilo staru aristokraciju s novom, koju je iznjedrilo uspješno trgovačko poduzetništvo u drugoj polovini 13. stoljeća. Ipak priznaje da je tako proširen krug monopolizirao službe te da je članstvo u vijeću definirano dvama nedvojbenim kriterijima - krvlju i političkom funkcijom.⁴²

Stanley Chojnacki je umanjio značenje *serrate* iz 1297, jer ona nije značila konačno zatvaranje mletačkog plemstva, budući da su i nakon toga nove obitelji kooptacijom ulazile u vijeće.⁴³ No i on je kasnije priznao da se plemstvo doista zatvorilo te da je komunalna uprava vezana uz članstvo u Velikom vijeću. Raspravljao je i o oblikovanju plemićkog pojedinačnog i kolektivnog društvenog identiteta te procesa razvoja legislative i procedura kojima se u razdoblju od 1370. do 1430. godine restrukturirala mletačka aristokracija, koje naziva drugom *serratom*. Tim je procesom, po njegovu mišljenju, definirano što je plemić i kako se treba ponašati i tako je završio proces započet 1297.⁴⁴ Smatra da je prije toga kriterij pripadnosti plemstvu bio vrlo nejasan te da nisu svi koji su nosili plemićka prezimena doista bili plemići. Nasuprot tome, članstvo u Velikom vijeću i vršenje službi koje su iz njega proizlazile pružili su jasan kriterij pripadnosti vladajućoj eliti. Chojnacki zaključuje da se plemstvo time transformiralo u čvrst vladajući stalež u kojem su svoje mjesto našle obitelji različitog imovinskog statusa, političkog utjecaja, porijekla i starosti.⁴⁵

Giorgio Cracco tumači zatvaranje mletačkog Velikog vijeća u kontekstu klasne borbe, kao "kraj čitavog jednog svijeta", oligarhijsko zatvaranje društva nakon razdoblja otvorenog, cvatućeg trgovačkog društva koje je svima pružalo priliku. Ne slaže se s interpretacijama *serrate* kao otvaranja vijeća koje poživaju na činjenici da je ono 1310. prošireno s oko 260 članova iz 97 obitelji na više od 1.000 članova. Drži da se ipak radi o zatvaranju, jer je tom odlukom zapriječen put neplemića prema političkoj vlasti i povučena je nepremostiva

⁴² Elisabeth Crouzet-Pavan, *Venise: une invention de la ville (XIIIe-Xve siècle)*. Seyssel: Champ Valon, 1997: 207-208; Elisabeth Crouzet-Pavan, »Venise et ses apogées: problèmes de définition.«, u: *Le città del Mediterraneo all'apogeo dello sviluppo medievale: aspetti economici e sociali*. Pistoia: Centro Italiano di Studi di Storia e d'Arte Pistoia, 2003: 66-67.

⁴³ S. Chojnacki, »In Search of Venetian Patriciate.«: 71. Usporedi: D. Raines, »Cooptazione, aggregazione e presenza al Maggior Consiglio.«: 1-4.

⁴⁴ S. Chojnacki, »Social Identity in Renaissance Venice.«: 341-358. Usporedi: J. C. Davis, *The Decline of the Venetian Nobility*: 15.

⁴⁵ Stanley Chojnacki, »La formazione della nobiltà dopo la Serrata.«, u: *Storia di Venezia*, sv. 3. *La formazione dello stato patrizio*, ur. Girolamo Arnaldi, Giorgio Cracco i Alberto Tenenti. Roma: Fondazione Giorgio Cini di Venezia, Istituto della Enciclopedia italiana Roma, 1997: 641-725.

crtu između odabranih i isključenih. Posljedice su bile nezadovoljstvo bogatih pučana i splašavanje njihova domoljublja te jačanje oligarhije unutar plemstva. Po Craccovu mišljenju, suverenitet je samo formalno pripadao Velikom vijeću, koje je služilo kao pokriće vlasti manjeg broja obitelji iz *Quarantie* i Senata. Nakon sloma urote Baiamonti-Tiepolo utemeljeno je Vijeće desetorice, koje je pridonijelo još snažnijoj koncentraciji vlasti u rukama nekolicine. Stoga Cracco zaključuje da je zatvaranje umanjilo, a ne povećalo značenje i ulogu Velikog vijeća.⁴⁶

Gaetano Cozzi zatvaranje vidi kao temelj čvrste aristokracije koja se ekskluzivnim članstvom u Velikom vijeću ogradila od ostatka društva. Smatra da je zatvaranje bilo promišljeno i dobro pripremljeno nizom političkih poteza, počevši od marginalizacije pučkog zbora do pojave i afirmacije Senata i konačne odluke o zatvaranju. Te su mjere stvorile dovoljno veliku, stabilnu i zatvorenu skupinu vladajućih. Sličnog je mišljenja i Mario Ascheri, koji zatvaranje vijeća vidi kao preduvjet dugotrajnosti Republike.⁴⁷ Gherardo Ortalli je konstatirao da je, unatoč proširenju vijeća nekim pučkim obiteljima i onima istjeranima iz Akrona i Svete Zemlje, odluka iz 1297. označila početak stroge regulacije sastava Velikog vijeća i procesa zatvaranja vijeća.⁴⁸

Chojnacki govori i o trećoj *serrati*, tj. procesu samodefiniranja mletačkog plemstva krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Taj, po njegovim riječima pravi ideološki program, nije imao za cilj sprečavanje ulaska novih obitelji u plemstvo, jer je ono već bilo zatvoreno. Mjere nadzora regulirale su ponašanje samih plemića nizom zakona o ograničavanju i registriranju miraza, kao i obveznom registriranju rođenja zakonitih sinova članova Vijeća u *Libro d'oro* od 1506. godine. Ondje se upisivalo i ime majke, mjesto njezina porijekla ako nije bila iz Venecije, a potom podaci o ženiku, nevjesti, njezinu ocu, datumu i mjestu vjenčanja te svjedocima. Zakon iz 1526. je tražio da se upišu svi brakovi plemića sa ženama bilo kojeg

⁴⁶ Giorgio Cracco, »Venecija u srednjem vijeku: Drugi svijet.«, u: *Povijest Venecije*, sv. 1, ur. Gherardo Ortalli, Giorgio Cracco, Gaetano Cozzi i Michael Knapton. Zagreb: Antibarbarus, 2007: 206-209, 214-216; Giorgio Cracco, »La cultura giuridico-politica nella Venezia della "serrata".«, u: *Storia della cultura veneta*, sv. 2. *Il Trecento*, ur. Gianfranco Folena. Vicenza: Neri Pozza, 1976: 248-255; B. Kohl, »The Serrata of the Greater Council.«: 17-20, 23-27.

⁴⁷ G. Cozzi, »Mletačka Republika u novom vijeku.«: 263-264, 359-360; M. Ascheri, *Siena e la città-stato*: 95.

⁴⁸ Gherardo Ortalli, »Venedig.«, u: *Lexikon des Mittelalters*, sv. 8, ur. Norbert Angermann. München: LexMa, Artemis, 1997: 1465.

⁴⁹ S. Chojnacki, »Marriage Legislation and Patrician Society.«: 170. Usporedi: James S. Grubb, »Elite Citizens.«, u: *Venice Reconsidered. The History and Civilization of an Italian City-State 1297-1797*, ur. John Martin i Dennis Romano. Baltimore-London: John Hopkins University Press, 2000: 345-346.

statusa i stanja, budući da su egzogamni brakovi i dalje bili legitimni.⁴⁹ Svi ovi načini registriranja bili su preduvjet ulaska u vijeće, kako kaže zapisnik Vijeća desetorice, "da dostojanstvo našeg Velikog vijeća ne bi bilo niti moglo biti okaljano, umrljano ili na bilo koji način ocrnjeno."⁵⁰ Te su mjere podigle važnost porijekla i statusa po ženskoj liniji, zakonitog patricijskog braka te endogamije. Chojnacki zaključuje da se na tome temeljila stabilnost mletačkog patricijata od srednjeg vijeka do kraja Republike.⁵¹ Takve mjere našle su odjeka i u dubrovačkim odlukama: u *Liber omnium reformationum* nalazi se odredba iz 1334. koja kaže da mladić može ući u Veliko vijeće ako ima 20 godina i ako na to prisegnu njegov otac, majka ili brat, te on sam. Tek se potom može upisati u knjigu Velikog vijeća.⁵² Uz to, provodila se stroga kontrola nad sklapanjem i ugovaranjem braka i miraza, o čemu su se sastavljale notarske isprave, a od 1440. se svi novi članovi Velikog vijeća registriraju u *Specchio del Maggior Consiglio*, knjigu komunalnih službenika. Od kraja 15. stoljeća vodi se i knjiga *Matrimonia nobilium Ragusinorum*, uvedena zbog novčanog potpomaganja plemićkih vjenčanja.⁵³

Gerhard Rösch je povezao *serratu* sa zbivanjima čitavog 13. stoljeća, počevši od strelovitog uspona Venecije nakon Četvrtog križarskog rata i osvajanja Carigrada 1204. Tada su mnoge obitelji primljene u plemstvo i javila se potreba za definiranjem i zatvaranjem tog kruga.⁵⁴ Rösch, kao i B. Kohl, smatra da je u procesu zatvaranja ključna 1323. godina, kada se eksplicitno uvodi nasljedno načelo odlukom da kandidati za Veliko vijeće mogu biti oni čiji su otac i djed bili članovi. Zaključuje da je *serratom* ustanovljen republikanski režim koji se temeljio na članstvu obitelji u Vijeću i nasljednom pravu na to.⁵⁵

⁴⁹ Citirano prema: M. T. Todesco, »Andamento demografico della nobiltà veneziana.«: 132-133.

⁵¹ Stanley Chojnacki, »Identity and Ideology in Renaissance Venice: The Third Serrata.«, u: *Venice Reconsidered. The History and Civilization of an Italian City-State 1297-1797*, ur. John Martin i Dennis Romano. Baltimore-London: John Hopkins University Press, 2000: 263-278, 281-283 (o braku na str. 270-275).

⁵² *...et tunc scribatur in libro Maioris consilii.* »Liber omnium reformationum civitatis Ragusii.«, ur. Aleksandar Solovjev, u: *Dubrovački zakoni i uredbe*, ur. Aleksandar Solovjev i Mihajlo Peterković. [Istorisko-pravni spomenici, sv. 1]. Beograd: SKA, 1936: 57 (X, 2).

⁵³ *Manuali pratici del cancelliere*, ser. 21.1 - *Leggi e istruzioni, Indice Magistrate ed ufficiali nunc Specchio del Maggior Consiglio dictum*, sv. 1-2, DAD; *Matrimonia nobilium Ragusinorum XV-XVI*, sv. 35; Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 19, 52, 112, 164-166, 294, 523.

⁵⁴ G. Rösch, »The Serrata of the Great Council.«: 68-69, 79; Gerhard Rösch, *Der venezianische Adel bis zur Schließung des Großen Rats. Zur Genese einer Führungsschicht*. Sigmaringen: Thorbecke, 1989: 72-81.

⁵⁵ G. Rösch, »The Serrata of the Great Council.«: 70-76; B. Kohl, »The Serrata of the Greater Council.«: 6, 31.

Sličnim istraživačkim smjerom krenuo je i Victor Crescenzi analizirajući sve zakone donesene prije i poslije *serrate* kako bi ustanovio procedure uključivanja pojedinaca u Veliko vijeće te građanske i političke legitimacije plemstva. Zaključio je da je čitav proces nedvojbeno išao ka zatvaranju, iako se učinci nisu osjetili odmah nakon odluke iz 1297. godine.⁵⁶

Dorit Raines je, temeljem istraživanja članstva u Velikom vijeću od 1297. do 1797, postavila ključno pitanje: što je prvo, plemić ili služba? Jesu li službe donosile plemstvo pojedincima ili su članovi tribunskih obitelji bili ti koji su mogli postati *iudices*, *consilarii* i *sapientes*? Odgovor je sličan onome na koji upućuju dubrovačke isprave od 11. do 13. stoljeća, naime, da su postojale obitelji istaknute rodom i starinom koje su preuzimale glavne funkcije u ranom komunalnom razdoblju, no tim prvotnim *maiores* i *proceres* pridruživali su se i drugi, a kriteriji definiranja plemstva prilagođavali su se tim promjenama. Mletačko Veliko vijeće činili su svi oni koji su se istaknuli i obogatili do kraja 13. stoljeća i bili u poziciji da prisvoje monopol političkog djelovanja. Raines smatra da *serrata* nije donijela samo političku, nego i socijalnu promjenu jer je obiteljsku solidarnost i savezništvo među *casatama* zamijenio autoritet Velikog vijeća. *Casate* su bile protagonisti političke igre, ali je njihovo interesno djelovanje bilo ograničeno različitim zakonskim i drugim mjerama.⁵⁷ Kao i u Veneciji, u Dubrovniku su dominantne *casate* čuvale i reproducirale svoje pozicije ne samo u odnosu na pučane, nego i na konkurentne plemićke obitelji. Međutim, to se događalo unutar institucija i političkog poretka i bilo je regulirano mehanizmima koji su stoljećima osiguravali stabilnost poretka.⁵⁸

Dakle, mletačko plemstvo nije zatvoreno odlukom iz 1297, ali je ona označila početak definiranja kruga rodova, njih nekoliko desetaka koji oko 1350. konstituiraju *nobiliorum proles Venetiarum*.⁵⁹ Kako je Veliko vijeće postalo glavno legislativno i izborno tijelo, njegovo je članstvo odlučilo zakonski definirati svoj

⁵⁶ Victor Crescenzi, "Esse de Maiori Consilio". *Legittimità civile e legittimazione politica nella Repubblica di Venezia (saec. XIII-XVI)*. Roma: Istituto storico italiano per il Medio Evo, 1996: 334-345.

⁵⁷ D. Raines, »Cooptazione, aggregazione e presenza al Maggior Consiglio.«: 5-6, 18-19, 22-25. Usp. Frederic C. Lane, »Family Partnerships and Joint Ventures.«, u: *Venice and History. The Collected Papers of Frederic C. Lane*. Baltimore: John Hopkins University Press, 1966: 36-55; V. Crescenzi: "Esse de Maiori Consilio": 331-340; E. Crouzet-Pavan, *Venise: une invention de la ville*: 210, 215-216.

⁵⁸ O dubrovačkim *casatama* vidi: N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1: 129-131.

⁵⁹ G. Castelnovo, »Bons nobles, mauvais nobles, nobles marchands?«: 96; Ennio Igor Mineo, »States, orders and social distinction.«, u: *The Italian Renaissance State*, ur. Andrea Gamberini i Isabella Lazzarini. Cambridge: Cambridge University Press, 2012: 334.

status, koji više nije ovisio o službi. Ukidanjem ograničenja veličine tog tijela i potvrdom prava na članstvo svih onih koji su ranije sudjelovali u vijeću i javnim službama ono se povećalo, no to je bila usputna posljedica odluke o zatvaranju vijeća, a ne njezina prvenstvena svrha.⁶⁰ Već je 1297. ustanovljena procedura primanja novih članova, a nizom uredbi sve do 1323. uobličena je nasljedna i stabilna plemićka elita. U višedesetljetnom procesu odlučivanja politička se elita pravom na članstvo u Velikom vijeću odvojila od *cives* bez političkih prava. Članstvo u vijeću postalo je temeljni politički privilegij iz kojeg je proizlazilo pravo na djelovanje u drugim komunalnim tijelima, institucijama i službama.⁶¹

Zatvaranje vijeća istočnojadranskih gradova

Neki mletački povjesničari tumačili su *serratu* kao posljedicu teritorijalne ekspanzije Mletačke Republike, no zatvaranje se događalo i u malim gradovima - komunama, kao i unutar drugih elita koje su također težile nasljednom prenošenju vlasti.⁶² Pod utjecajem mletačke *serrate* tijekom prve polovine 14. stoljeća i kasnije zatvarala su se vijeća podložnih gradova na istočnoj obali Jadrana.⁶³ Rapska komuna regulirala je članstvo u vijeću već oko 1290, kada je statut definirao članstvo u koje su ulazili i pučani. Podjela vlasti između pučana i plemstva nije dokinula potrebu za zatvaranjem vijeća prema novima pa je 1364. donesena uredba s ciljem da se spriječi ulazak neprikladnih osoba, to jest Rabljana koji su se bavili manualnim radom i stranaca. Dakle, potreba za zatvaranjem vijeća nije nužno bila vezana uz plemićki status ni definiciju plemstva, nego joj je cilj bio osiguranje privilegija i stečenih prava postojećih članova. Međutim, članstvo u vijeću je izdvojilo povlaštene rapske pučanske obitelji od ostalih, te su one *de facto* izjednačene s plemićkima.⁶⁴ U Piranu je već

⁶⁰ J. C. Davis, *The Decline of the Venetian Nobility*: 16-17.

⁶¹ G. Ruggiero, »Modernization and the mythic state.«: 248-251.

⁶² Frederic C. Lane, *Studies in Venetian Social and Economic History*, ur. Benjamin Kohl i Reinhold Mueller. London: Variorum Reprints, 1987: 237; G. Ruggiero, »Modernization and the mythic state.«: 245-256; Fernando Fagiani, »Schizzo storico-antropologico di un gruppo dirigente: il patriziato veneziano (secoli XII-XV).« *Studi veneziani* N. S. 15 (1988): 27-30; S. Chojnacki, »In Search of the Venetian Patriciate.«: 47-48, 53; G. Cracco, »Venecija u srednjem vijeku.«: 206-209; Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 106-110.

⁶³ Tomislav Raukar, »Komunalna društva u Dalmaciji u XIV stoljeću.« *Historijski zbornik* 33-34 (1980-81): 169; Nada Klaić, *Trogir u srednjem vijeku. Javni život grada i njegovih ljudi*. Trogir: Muzej grada Trogira, 1985: 189-190, 237-238.

⁶⁴ Dušan Mlacović, *Građani plemići: uspon i pad rapskoga plemstva*. Zagreb: Leykam International, 2008: 246, 282-290.

1307. članstvo u Vijeću definirano kao nasljedno, i to po ocu i po majci. Nitko nije mogao postati član ako njegov otac ili djed po očevoj ili majčinoj strani nije bio u vijeću.⁶⁵ Većina dalmatinskih gradova, poput Bara, Nina, Kotora, Šibenika, Hvara, Paga, Korčule, Dubrovnika, zatvorila je svoja vijeća u 30-im i 40-im godinama 14. stoljeća. Trogirsko vijeće zatvoreno je 1340. godine odredbom da članstvo u Velikom vijeću čine oni čiji su otac i djed po ocu već bili članovi. To vijeće imalo je nadležnost činiti, određivati i uređivati sve poslove grada Trogira i njegovih pripadnosti s punim autoritetom. Odredba propisuje i proceduru primanja u vijeće koja je uključivala prisegu kandidata, potomka bilo kojeg trogirskog plemića iz zakonitog braka i nekog od njegovih bližnjih. Knez i suci primali su takvog kandidata u vijeće i upisivali ga među ostale vijećnike, te je mogao obnašati sve službe kao i svaki drugi član.⁶⁶ I u Splitu je članstvo oca i djeda u vijeću bilo obvezan preduvjet za uspostavu nasljednog prava. Godine 1334, u vrijeme kneza Pantaleone Justinijana, odlučeno je da kandidat za vijeće mora biti stariji od 18 godina, uz uvjet da su mu otac i djed bili članovi vijeća i plemići, a ne stranci, izvanbračni sinovi ni sinovi izvanbračno rođenih. Na temelju te odluke, nadzor nad primanjem u vijeće povjeren je knezu i četvorici izabranih vijećnika. U vrijeme kneza Ivana Gradeniga, 1348. godine, dob ulaska u vijeće spuštena je na 16 godina zbog kuge.⁶⁷ Hvarsko Veliko vijeće zatvoreno je 1334. odredbom da njegovi članovi mogu biti samo oni čiji su otac i djed bili članovi vijeća, uz uvjet da imaju 18 godina i da su plemići. Posljednji uvjet upućuje na razmišljanje da se plemstvo prepoznavalo i priznavalo i po drugim kriterijima, mimo članstva u vijeću. Stranci, rođeni izvan braka i njihovi sinovi nisu mogli biti vijećnici.⁶⁸ Kotorsko vijeće zatvoreno je 1361. odredbom da u vijeću mogu biti samo kotorska vlastela čiji su očevi, djedovi i preci po muškoj liniji bili u vijeću, a drugi ne. Vijeće su činila četrdesetorica plemića starijih od 18 godina.⁶⁹

⁶⁵ Angelo Ventura, *Nobiltà e popolo nella società veneta del Quattrocento e Cinquecento*. Bari-Roma: Laterza, 1964: 117.

⁶⁶ *Statut grada Trogira*, ur. Marin Berket, Antun Cvitanić i Vedran Gligo. Split: Književni krug, 1988: I, 53.

⁶⁷ *Statut grada Splita: splitsko srednjovjekovno pravo*, ur. Antun Cvitanić. Split: Književni krug, 1998: Ref. cc. 11, 12; Zdenka Janeković Römer, »Splitski statut - ogledalo razvoja komune.«, u: *Splitski statut iz 1312. godine: povijest i pravo*, ur. Željko Radić, Marko Trogrlić, Massimo Meccarelli i Ludwig Steindorff. Split: Književni krug, 2015: 76-78.

⁶⁸ *Statuta civitatis et insulae Lesinae*, ur. Šime Ljubić. [Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, dio I, sv. 3]. Zagreb: JAZU, 1882-1883: 385.

⁶⁹ *Statuta civitatis Cathari. Statut grada Kotora*, ur. Jelena Antović. Kotor: Državni arhiv Crne Gore, 2009: c. 35.

U Pagu je Veliko ili Opće vijeće bilo zatvoreno 1422. godine odlukom da članovima Vijeća mogu postati samo zakoniti sinovi i braća postojećih članova koji su napunili 20 godina.⁷⁰ Primanje u vijeće bilo je moguće i putem molbe koju su mogli uputiti Pažani trajno nastanjeni u gradu Pagu, ali ne i oni nižih zanimanja, poput pastira, mesara i krčmara, jer to ne bi priličilo ugledu grada. No unatoč takvoj mogućnosti, D. Čepulo kaže da je “paško vijeće ostalo zatvoreno i više od dva stoljeća nije u svoje redove primilo nove članove, što je doprinijelo njegovu ubrzanom odumiranju.”⁷¹ Čak i u bračkoj komuni, koja je uvelike zadržala seoski karakter i nije imala urbano središte, formiralo se plemstvo koje je činilo otočko vijeće, u koje su po nasljednom pravu ulazili svi plemići s navršenih 18 godina. Vijeće je povremeno primalo ugledne pučane, no i u tim je okolnostima činilo privilegirani krug otočkih stanovnika, jasno prepoznatljiv, iako otvoren.⁷²

Dalmatinsko plemstvo htjelo je postići nasljedno pravo na članstvo i monopol na vlast, no ni u jednom dalmatinskom gradu, pa ni u samoj Veneciji, vijeće nije bilo zatvoreno tako konzekventno kao u Dubrovniku. Pod određenim uvjetima pučani su ipak ulazili u vijeće.⁷³ U Kotoru je 1388. donesena odluka da se može podnijeti molba za primitak kako bi se “vijeće i vlastela očuvali u

⁷⁰ *Statut paške općine. Statuta communitatis Pagi*, ur. Dalibor Čepulo. Pag-Zagreb: Matica hrvatska Pag i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011: I, 7; D, 5; Dalibor Čepulo, »Pravna baština i društveno okruženje Paškog statuta.«, u: *Statut paške općine. Statuta communitatis Pagi*, ur. Dalibor Čepulo. Pag-Zagreb: Matica hrvatska Pag i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2011: 42; Miroslav Granić, »Proces formiranja paške srednjovjekovne komune i velikog paškog vijeća do njegova ukinuća.« *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 26/13 (1986-87): 237-256.

⁷¹ *Statut paške općine*: I, 18, 23; D. Čepulo, »Pravna baština i društveno okruženje Paškog statuta.«: 42-43.

⁷² *Srednjovjekovni statut bračke komune iz godine 1305*, ur. Antun Cvitanić. Supetar: Skupština općine Brač, Savjet za prosvjetu i kulturu, 1968: 97; IV, 21, 33; Ref. I, 20, 23, 52, 54, 55; Ref. II; 22; Antun Cvitanić, »Srednjovjekovni statut Bračke komune iz godine 1305.«, u: *Srednjovjekovni statut bračke komune iz godine 1305*, ur. Antun Cvitanić. Supetar: Skupština općine Brač, Savjet za prosvjetu i kulturu, 1968: 12, 16, 18, 24, 33-34, 38-46, 82-86.

⁷³ Tomislav Raukar, »“Consilium generale” i sustav vladanja u Splitu u XIV. stoljeću.« *Historijski zbornik* 37 (1984): 95-96; T. Raukar, »Komunalna društva u Dalmaciji u XIV stoljeću.«: 180-182; Tomislav Raukar, *Zadar u XV. stoljeću: Ekonomski razvoj i društveni odnosi*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, 1977: 34, 58; Nada Klaić i Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*. [Prošlost Zadra, sv. 2]. Zadar: Filozofski fakultet, 1976: 223-224; Tomislav Raukar, Ivo Petricioli, Franjo Švelec i Šime Peričić, *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797*. [Prošlost Zadra, sv. 3]. Zadar: Filozofski fakultet u Zadru, 1987: 104; *Statut grada Splita*: L. II, cc. 21, 37; *Statut grada Trogira*, L. I, c. 53; Grga Novak, *Povijest Splita*, sv. 1. Split: Matica hrvatska, 1957: 278; Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 109.

časti i da oni koji žude da budu u rečenom Vijeću streme vrlinama i dobrom stanju grada.” Krajem 14. stoljeća čak je 40 pučana primljeno u kotorsko vijeće kako bi se postigao kvorum nakon epidemije kuge i riješili unutarnji sukobi koji su doveli do privremene pučanske vlade.⁷⁴ Trogirsko vijeće je prošireno u prvoj polovini 14. stoljeća iznad ranije određenog broja od 80 članova. U odredbi iz 1340. stoji da svaki zakonito rođen plemić može postati vijećnik neovisno o tome jesu li mu djed i otac bili članovi. Odredbom iz 1341. dopušten je ulaz u vijeće temeljem pojedinačne molbe koju je moralo odobriti barem sedam kneževih vijećnika i većina u Velikom vijeću.⁷⁵ U Šibeniku se, prema odredbi iz 1383, članstvo također moglo steći pojedinačnom kandidaturom, o kojoj su potom odlučivali knez i njegovo vijeće, potom Vijeće petnaestorice i konačno Opće vijeće. U vrijeme mletačke vlasti vijećnici su od kneza tražili dopuštenje da svake godine izaberu jednu pučansku obitelj u Veliko vijeće kako bi riješili problem njegove obnove. Povodeći se za “najsveltijim uredbama slavnoga grada Venecije”, šibenski plemići su 1551. postrožili uredbu o primanju u vijeće odlukom da u nj ne mogu ući rođeni izvan zakonitog braka.⁷⁶ Sličnu proceduru predviđao je i zadarški statut, u koji je odluka o zatvaranju unesena kasnije, u 15. stoljeću, ali je vijeće bilo zatvoreno mnogo ranije, vjerojatno u prvoj polovini 14. stoljeća.⁷⁷ Plemići dalmatinskih gradova nastojali su obnoviti vijeće i stalež, zadržavajući nadzor nad kontroliranom propusnošću vijeća. No ipak se radilo o iznimnim slučajevima, jer su elite svih tih gradova konačno definirane tijekom 14. stoljeća.

Dubrovački kroničari o zatvaranju vijeća i vlasteoskog kruga

Dubrovačke kronike ne govore o zatvaranju vijeća i o ranijoj široj participaciji u komunalnoj vlasti, štoviše, prenose društveni i politički poredak svoga

⁷⁴ *Statuta civitatis Cathari*: c. 43; Ilija Sindik, *Komunalno uređenje Kotora od druge polovine XII do početka XV stoleća*. Beograd: SANU, 1950: 42, 89-92.

⁷⁵ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 10, ur. Tadija Smičiklas. Zagreb: JAZU, 1912: 554-555, 621.

⁷⁶ *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*, prev. Zlatko Herkov, ur. Slavo Grubišić. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1982: Ref., c. 18; *Commissiones et relationes Venetae. Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke republike*, sv. 6, ur. Šime Ljubić [Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium, sv. 9]. Zagreb: JAZU, 1878: Ref., 18, 22, 289.

⁷⁷ *Statuta Iadertina: cum omnibus reformationibus usque ad annum MDLXIII factis. Zadarski statut: sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenima do godine 1563*, ur. Josip Kolanović i Mate Križman. Zadar-Zagreb: Matica hrvatska - Ogranak Zadar, Hrvatski državni arhiv, 1997: Ref. cc. 13, 17, 18; Maja Novak, *Autonomija dalmatinskih komuna pod Venecijom*. Zadar: Institut JAZU u Zadru, 1965: 38, 75, 77-78; Z. Nikolić, *The formation of Dalmatian Urban Nobility*: 2.

vremena u same početke grada. Za njih je povlašteni položaj vlastele prirodan i postoji otkada i grad. Anonimni anali u priči o dolasku bogate stočarske obitelji Pecorario u Dubrovnik 744. godine navode da su oni podijelili puk na tri dijela - plemiće, pučane i sluge (*gentilhomeni, populi, servidori*). Dalje kaže da su “svi plemići ulazili u zbor ili Veliko vijeće (*sbor o ver in consegl generale*), a ‘povolani’ ili ‘pol vilani’ nisu.” Po riječima kroničara, “od tada se nije mogao naći plemić koji bi uzeo ženu od pučanskog roda ili od sitnog puka niti je ijedan pučanin ikada uzeo plemkinju nego je uvijek ostala odvojena plemićka krv od pučanske.”⁷⁸ Nikša Ragnina još je jasniji u interpretaciji plemićkog izdvajanja, koje također vezuje uz dolazak roda Pecorario. On kaže da su tada “u Dubrovniku plemići odijeljeni od drugih pučana i obrtnika i postali su magistrati i službenici. Do te godine bili su kao jedan puk (*come una plebe et comun populazzo nelle ville*).” Za plemiće kaže da su svi potjecali od plemića i svi su “ulazili u vijeće ili zbor (*sbor*), kako su nazivali Veliko vijeće.” I on prezrivo naziva pučane poluseljacima (*pol vilani*), te se ponosi time da je “u Dubrovniku *sangue gentile* uvijek bila odvojena od pučanske.” Dodao je i to da je dubrovačkih plemića bilo mnogo, da su imali mnogo sinova i kćeri te da je zbog podjele društva i plemićke vlasti Dubrovnik “veličanstveno narastao i oplemenio se.” Ta je priča uvod u popis plemstva, u koji je unio “sve plemićke *casate*” i njihovo porijeklo.⁷⁹ Hvali zabranu trgovine mesom za plemiće, smatrajući da je to dobra i promišljena odluka donesena da bi se “odijelili plemići od pučana”.⁸⁰ Serafinu Razziju u 16. stoljeću posve je jasno kome vijeće pripada, te ga naziva *il consiglio dei nobili*.⁸¹ Luccari datira Veliko vijeće u rani srednji vijek, kada su Dubrovčani u svoj grad primili neke plemićke obitelji iz Kotora, Risna, Ulcinja i Duklje, te su ustanovili tijela Republike i Veliko vijeće, na kojem se čitav grad temelji. Kako kaže, “oci” su htjeli vladati zemljom bez sukoba i strasti pa su doveli jednog učenog i razboritog grčkog plemića koji je, zajedno sa *senato d’arango*, učvrstio mladu državu. To je vijeće u kojem sjede najmudriji, opće vijeće grada koje se sastaje u prekrasnoj palači *dei signori*. Uopće se ne trudi opravdavati razlike između vlastele i puka - za njega se podrazumijeva da vlastela djeluju na spas Republike, u kojemu je dobro i

⁷⁸ »Li Annali della nobilissima republica di Ragusa.«, u: *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, ur. Speratus [Natko] Nodilo. [Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 14]. Zagreb: JAZU, 1883: 9, 12-13, 22; Milorad Medini, *Starine dubrovačke*. Dubrovnik: Štamparija Jadran, 1935: 65.

⁷⁹ N. Ragnina, »Annali di Ragusa.«: 180-181, 189-190, 201-202, 209, 221-222, 226-227, 242-243.

⁸⁰ N. Ragnina, »Annali di Ragusa.«: 227.

⁸¹ Serafino Razzi, *La storia di Ragusa*. Dubrovnik: A. Pasarić, 1903: 30.

spas čitavoga puka.⁸² Govoreći o dubrovačkom knezu Damjanu Judi i njegovu pokušaju uzurpiranja trajne osobne vlasti početkom 13. stoljeća, kroničar mu najviše zamjera što je želio “uništiti memoriju, tragove i ime Velikog vijeća, koje je temelj i potpora dubrovačke slobode.”⁸³ Zanimljiva je Luccarijeva usporedba dubrovačke i zadarske vlasti u anžuvinskom razdoblju. Po njegovu mišljenju, iako je Zadar, zahvaljujući kralju Ludoviku, ponovo zadobio slobodu, vlast ondje nije kao u dobro uređenim gradovima, jer raspodjela službi, zakonodavstvo i javni prihodi ovise o nekolicini i to dovodi do strančarenja. Ta ocjena implicira da Dubrovnik, dobro uređen grad, prosperira zato što je u njemu vlast podijeljena mnogima, to jest članovima Velikog vijeća.⁸⁴ Junije Resti je preuzeo podatke o diferencijaciji dubrovačkog društva od ranijih kroničara i interpretirao ih s gledišta formirane vlasteoske oligarhije druge polovice 17. stoljeća. Kao i njegovih prethodnici, početak procesa podjele stanovništva smjestio je u 743. godinu, ali se odmaknuo od njihova tumačenja te podjele velikim bogatstvom pridošlica iz roda Pecorario i elementima rodovskog ustroja koje su unijeli u dubrovačko društvo. Dubrovačkoj vlasteli 8. stoljeća pripisao je zaključak da je “pučanska vlast podložna mnogim neredima, zbog čega su odlučili zatvoriti građanstvo (*serrar la cittadinanza*) i odijeliti plemstvo od puka, tako da jedino plemićima bude dopušteno vladati republikom.” Isključivu vlast plemstva naziva optimatskom, odnosno aristokratskom, i opravdava je uvjerenjem da puk ne bi mogao vladati kako treba, jer se u “mnoštvu ne nalazi ni razboritosti ni reda... i od puka se ne može očekivati čvrstina, odlučnost, razborito i razumno prosuđivanje.” Zato je republika ispravno odlučila “podrediti neznanice i lošije boljima i mudrima.” Po njegovu mišljenju, “vlast je zahtjevna i za one mudre koji se ne bave mehaničkim poslovima, a kamoli za mnoštvo, s njegovim raznolikim običajima, naumima i stanjima.” Težnje pučana za najvišim statusom smatra preuzetnima, “budući da su lišeni sposobnosti i iskustva te ne mogu donositi važne i teške odluke.” Zbog toga su najugledniji Dubrovčani odlučili da “među optimate mogu biti uključeni samo oni koji su potjecali od epidaurskog plemstva ili su se vrlinom smatrali dostojnima ili su učinili neko vrlo važno dobročinstvo republici i stekli zasluge.” Jedino su oni činili Veliko vijeće, koje je preuzelo svu vlast i o kojem je ovisio autoritet Senata i

⁸² Giacomo di Pietro Luccari, *Copioso Ristretto degli Annali di Rausa di Giacomo di Pietro Luccari Gentilhuomo Raguseo libri quattro dedicati all'eccelso Senato di Ragusa*. Ragusa: presso Andrea Trevisan, 1790: 6, 34, 113, 186, 285.

⁸³ G. Luccari, *Copioso Ristretto degli Annali di Rausa*: 67-68.

⁸⁴ G. Luccari, *Copioso Ristretto degli Annali di Rausa*: 113-114.

magistrata.⁸⁵ Restijev stav počiva na ideji o plemićima kao protagonistima društva, nositeljima urođene vrline, nasuprot pučana koji ne znaju vladati i nemaju *civilitas*. Njegove riječi otkrivaju paternalistički stav prema pučanima, koje plemići moraju voditi i držati pod nadzorom. U kontekstu rasprave o zatvaranju vijeća njegov stav predstavlja *ex post* uvid u posljedice koje je zatvaranje vijeća donijelo dubrovačkoj vlasteli i komuni - stabilnu i trajnu aristokratsku vlast.

Značenje i učinci zatvaranja dubrovačkog Velikog vijeća

Dubrovačko Veliko vijeće formalno je zatvoreno odlukom Malog vijeća od 12. svibnja 1332. Odlučeno je da trojica *boni homines*, Marin Binčola, Junije Dersa i Martol Crieva, popišu sve članove vijeća i one koje smatraju dostojnima da u nj uđu, te da skupe novac od onih koji tog dana nisu bili prisutni u vijeću. Taj popis nije sačuvan. Odluka ne zabranjuje izrijekom primanje novih vijećnika, ali je njome definiran privilegirani krug plemstva temeljen na nasljednom članstvu u vijeću, koje je postalo svojevrsnim patrimonijem vlastele.⁸⁶ Članstvo predaka spominje se u zabrani trgovanja mesom za sve članove vijeća i one čiji su otac i djed bili članovi, jer se to smatralo nedostojnim plemićkog statusa.⁸⁷ Slična odredba izglasana je u Velikom vijeću već 17. lipnja 1320. godine, kad se kaže da nijedan *nobilis homo civitatis Ragusii* ne smije stajati za klupom gdje se prodaje meso niti ga dati prodavati tijekom sljedećih mjesec dana, pod prijetnjom kazne od 10 perpera. Reformacija je povučena 27. srpnja. Novi pokušaj da se dubrovačku vlastelu odvrati od trgovine mesom na godinu dana uslijedio je 25. srpnja 1325.⁸⁸

⁸⁵ Giugno Resti, »Chroniche di Ragusa.«, u: *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451-1484)*, ur. Speratus [Natko] Nodilo. [Monumenta spectantia historiam Sclavorum Meridionalium, sv. 25]. Zagreb: JAZU, 1893: 19-20; Z. Janeković Römer, *The Frame of Freedom*: 109-110.

⁸⁶ *Item in eodem minori consilio captum fuit et deliberatum quod debeant elligi III boni homines ad scribendum et reducendum in scriptis omnes qui ad presens sunt de maiori consilio, et alios qui videbuntur eis fore dignos esse de maiori consilio, et ad recolligendos denarios illorum qui hodie non fuerunt in minori consilio (Libri reformationum, sv. 5: 349).*

⁸⁷ *...nulli qui sint de maiori consilio, vel quorum patres seu avi fuissent vel sint in maiori consilio, possint facere beccarium de aliquibus bestiis, vel standum ad bancum ubi venduntur carnes ad recipiendum denarios ex carnibus que venduntur... (Libri reformationum, sv. 5: 349; sv. 2: 340; Statut grada Dubrovnika, VIII, c. 92; N. Ragnina, »Annali di Ragusa.«: 227).* Ova odredba je opozvana u srpnju 1347. i plemićima je dozvoljeno da imaju mesnice kao i prije (*Libri reformationum*, sv. 1: 268). Godine 1351. spominje se Savoje Marinov Getaldi kao pisar u mesnici (*Libri reformationum*, sv. 2: 137).

⁸⁸ *Libri reformationum*, sv. 5, 173, 176; sv. 2: 353. Sličan zakon donesen je 1383. u Šibeniku (*Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*: Ref. 9).

Knez Ivan Foscolo je 1342, uz pristanak Velikog vijeća i odobravanje puka na javnom zboru, odlučio da nijedan član Velikog vijeća ne smije raditi mesarski posao, pa čak ni biti nazočan klanju i deranju životinja ni vaganja mesa ni biti za tezgom mesnice ni primiti novac od prodaje mesa, pod prijetnjom globe od 25 perpera, brisanja iz Velikog vijeća i trajnog gubitka prava na službe i beneficije u Dubrovniku. Ta je odluka unesena i u gradski statut.⁸⁹ I u Splitu je mesarstvo bilo prvo zanimanje statutarnom odredbom zabranjeno za plemiće, pod prijetnjom izbacivanja iz Vijeća i gubitka službi.⁹⁰

Od 1332. u Veliko vijeće su ulazila sva vlastela u dobi od 20 godina. Epidemija Crne smrti 1348. dovela je do smanjivanja dobi za ulazak u vijeće na 18 godina. Ta odluka izrijeком kaže da svaki plemić te dobi “može i mora” ući u vijeće.⁹¹ Struktura vlasti nije se primjetno mijenjala u desetljećima nakon zatvaranja. Pučki zbor se i dalje povremeno sazivao na gradskome trgu, ali više nije imao isto značenje. Dok je nekada zbor sudjelovao u darivanju crkvenih ustanova, ugovorima s drugim gradovima, prihvaćanju statuta, inauguraciji kneza i drugih službenika, polagao prisegu duždu i knezu, sudjelovao u donošenju zakona, uredbi i mjera te dražbi različitih carina i prihoda, nakon zatvaranja vijeća svrha mu postaje obavješćavanje o odlukama službi i tijela vlasti.⁹² Ulogu glavnog tijela odlučivanja preuzelo je Veliko vijeće kao nosilac suvereniteta, tijelo koje je donosilo zakone i u kojem su birani svi službenici. Ono je ujedno postalo najvažniji znak plemićkog statusa. I sam pojam komune dobio je novo značenje vladavine plemstva kroz gradska vijeća i službe. Nakon 1332. u dokumentima je česta formulacija *commune et homines Ragusii*, pri čemu *commune* zapravo podrazumijeva vlastelu, što je očito u slavenskoj formulaciji “vlastela i ljudje dubrovački”, kako stoji u ispravi bosanskog bana Stjepana II. Kotromanića o darivanju Rata i Stona iz 1333. Kasnije se pojam *commune*, *communitas* sve češće zamjenjuje pojmom *dominium*.⁹³ O etabliranju vlastele kao vladara komune svjedoče i statutarne odredbe o članstvu Malog vijeća. U prvoj verziji odredbe, vjerojatno nastale tijekom prve redakcije statuta, navodi se da suci i vijećnici moraju biti porijeklom i rodom iz Dubrovnika i moraju biti nazočni u Dubrovniku. Odredba

⁸⁹ *Statut grada Dubrovnika*: VIII, 92 C.

⁹⁰ *Statut grada Splita*: II, 36; Z. Nikolić, *The formation of Dalmatian Urban Nobility*: 164-165.

⁹¹ *Libri reformationum*, sv. 2: 25. Usporedi *Knjiga statuta, zakona i reformacija grada Šibenika*, prev. Zlatko Herkov, ur. Slavo Grubišić. Šibenik: Muzej grada Šibenika, 1982: Ref. c. 22; T. Raukar, *Zadar u XV. stoljeću*: 55.

⁹² *Statut grada Dubrovnika*, passim; *Libri reformationum*, passim.

⁹³ *Codex diplomaticus*, sv. 10: 77-79; 79-81.

iz statutarne redakcije C, koja sadrži dopune iz razdoblja od 1358. do 1408, uz ove uvjete navodi i to da članovi Malog vijeća moraju biti *nobiles homines nati-vi Ragusei*. Ta razlika ukazuje na staleški razvoj koji se odvijao tijekom posljednjih desetljeća 13. i u 14. stoljeću, koji je dovršen zatvaranjem vijeća.⁹⁴ Splitskim statutom iz 1312. bilo je određeno da sucima mogu postati samo oni čiji su očevi ili djedovi obnašali ovu službu. Z. Nikolić to tumači kao znak postojanja oligarhije unutar samog plemstva, što podupire činjenica da su nakon pobune 1398. i druge plemićke obitelji stekle to pravo. Takva je praksa bila vezana i uz rektorsku službu, a bila je prisutna i u Trogiru i Zadru.⁹⁵ Nasuprot tome, u dubrovačkim odredbama i praksi 14. stoljeća nema znakova oligarhijskog ustroja službi.

Zatvaranje vijeća definiralo je vladajuću elitu pravnim kriterijem koji je povezivao članstvo u Velikom vijeću s plemićkim statusom. Ono je značilo konsolidaciju upravljačkog sloja i zatvaranje prostora odlučivanja. Zatvaranjem vijeća i jasnim omeđenjem kruga gradskih službenika nastala je definirana, jedinstvena skupina pravno jednakih, čija je zadaća bila da zastupa i promovira komunalne interese. Starije neodređene kriterije pripadnosti plemstvu zamijenio je jasan i čvrst kriterij, pripadnost Velikom vijeću. Taj je kriterij definirao društvenu i političku elitu u sljedećim stoljećima. Bio je to kraj dugotrajnog procesa oblikovanja i zatvaranja gradske plemićke elite. Konačnom političkom limitiranju prava ulaska u vijeće prethodila je dugotrajna politička, društvena i obiteljska praksa koja se može pratiti već od 12. stoljeća, kada pojedini rodovi postaju prepoznatljivi i kad se preuzimanjem službi i bračnim povezivanjem počinje formirati krug plemićkih rodova. Ono što se tek naziralo u 12, postalo je vidljivije i jasnije u 13. stoljeću, kada je komunalna elita *de facto* postala vlasnikom komune i upravljala njezinim prihodima na opću, ali i vlastitu korist. U 14. stoljeću konačno se zatvorio krug rodova koji se oblikovao od 11. stoljeća. Oni koji su se obogatili tek krajem 13. i u 14. stoljeću više nisu mogli ući u plemstvo, nego su formirali zasebnu, politički isključenu elitu koja se definirala profesionalno i društveno i etablirala se u poduzetništvu, bratovštinama i drugim izvanpolitičkim okvirima.⁹⁶ Institucionalizacija

⁹⁴ *Statut grada Dubrovnika*: I, 3 B; I,3 C; O rukopisu C vidi: Nella Lonza, »Dubrovački statut, temeljna sastavnica pravnog poretka i biljeg političkog identiteta.«, u: *Statut grada Dubrovnika sastavljen godine 1272*, ur. Antun Šoljić, Zdravko Šundrica i Ivo Veselić. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: 25-27.

⁹⁵ Z. Nikolić, *The formation of Dalmatian Urban Nobility*: 93-100.

⁹⁶ Philip Jones, *The Italian City-State. From Commune to Signoria*. Oxford: Clarendon Press, 1997: 573; M. Ascheri, *Siena e la città-stato*: 98-100; Mario Ascheri, »La città italiana e un' ambigua tradizione repubblicana.« *Le carte e la storia* 3 (1997): 12.

privilegiranog statusa osnažila je i učvrstila socijalne granice političkim kriterijem. Zatvaranjem su građani - *cives* konačno izgubili politički i pravni autoritet, a vlastela su postala jedini nositelji vlasti. To je pratio novi ideološki okvir koji im je zajamčio status jedinih sposobnih da brane interes zajednice i kolektivni suverenitet. Komunalna *aequalitas* značila je jednakost među vladajućima, a ne unutar čitave zajednice. Puk je prihvatio vlasteosku stalešku ideologiju i društveni *status quo*.⁹⁷ Takvo konstituiranje i uloga Velikog vijeća pridonijeli su društvenom konsensusu koji je počivao na poštivanju hijerarhije, općem dobru o kojem brine vlast i građanskoj odanosti. Zatvaranje društva restriktivnim kriterijima rođenja, političke participacije, zanimanja, posjedničkih prava, staleških privilegija i kodeksa ponašanja podupiralo je društvenu hijerarhiju. To, dakako, ne znači da je dubrovačko kasnosrednjovjekovno društvo vlasteoskim monopoliziranjem vlasti postalo okamina i da nije bilo podložno promjenama. Gradska zajednica se nije svodila na statičnu, čvrsto zadanu političku i socijalnu strukturu, nego je bila premrežena raznolikim odnosima i solidarnostima među skupinama i pojedincima, mimo političkih kriterija. No, nedvojbeno, dubrovačka vlastela su nakon 1332. postala nasljedni zatvoreni stalež s jakim kolektivnim identitetom i ideološkom podlogom. Zatvaranje je ujedno ojačalo vlasteoski stalež i komunu u odnosu na pojedine rodove i *casate*, koje su sve do 14. stoljeća davale gotovo poluprivatni karakter gradskoj administraciji. Unatoč stalno prisutnom interesu pojedinih *casata* da se kao takve afirmiraju u vlasti, institucije vlasti su opstale kao kolektivna tijela koja su uspješno sprečavala spajanje obitelji i vlasti.⁹⁸ Sva vlastela bila su članovi istog staleža, istog Velikog vijeća i podlijegala su istim zakonima, mjerama i mehanizmima nadzora. Aristokratski oblik vlasti nije eliminirao sukobe, različite interese i konkurenciju, ali je vlast imala učinkovite instrumente kojima je osuđivala takve težnje pojedinaca i *casata*. Nadalje, ukidanje izbora za Veliko vijeće i uvođenje nasljednog prava na članstvo značilo je bitno sužavanje nadležnosti mletačkog kneza, koji više nije birao članove najvažnijeg upravnog tijela. Tako je u isto vrijeme smireno strančarenje i promoviran autoritet dubrovačke vlastele pred mletačkom vladom. Uz to, homogena i ujedinjena elita bila je

⁹⁷ O razlozima socijalnog konsensusa u srednjovjekovnom i ranonovovjekovnom Dubrovniku vidi: Lovro Kunčević, »O stabilnosti Dubrovačke Republike (14-17. stoljeće): geopolitički i ekonomski faktori.« *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 54/1 (2016): 15-17, 26-37. Usporedi: Claire Judde de Larivière i Rosa M. Salzberg, »Le peuple est la cité. L'idée de *popolo* et la condition des *popolani* à Venise (XVe-XVIe siècles).« *Annales, Histoire, Sciences sociales* 4 (2013): 1124-1126.

⁹⁸ G. Cozzi, »Mletačka Republika u novom vijeku.«: 264.

sposobnija oduprijeti se napadima vladara i velikaša iz zaleđa. U okruženju bitno različitih društava, sila koje su prijetile sigurnosti i autonomiji dubrovačke komune, ona je bila bitan čimbenik opstojnosti.

Dubrovnik je dočekaio kraj mletačke vlasti i priznanje ugarske krune 1358. s dobro organiziranom administracijom, zakonima, pravosuđem i stabilnom vladajućom elitom, što je bitno utjecalo na njegovu povlaštenu poziciju u kraljevstvu. Pravno i političko definiranje gradskog plemstva i jačanje njegovog političkog, gospodarskog i socijalnog prestiža jamčilo je stabilnost. Čvrsta elita je određivala distribuciju moći i službi i time su izbjegnuti politički neredi i promjene koje bi destabilizirale državu i društvo. U Dubrovniku su plemićke obitelji bile ravnopravne u vršenju vlasti, za razliku od mnogih talijanskih komuna u kojima su pojedine obitelji bile organizirane u međusobno suprotstavljene konsorterije. U takvim situacijama vladajuća elita se definirala isključenjem suprotne stranke iz vlasti, nerijetko i iz građanstva, a ne isključivim političkim pravom, kao što je to bilo u Veneciji i Dubrovniku. Za razliku od dubrovačke i mletačke, takve su elite bile nepostojane, a njihovi nestabilni režimi su u velikom broju slučajeva vodili u sinjorije ili tiranije. Tome su prethodila desetljeća strančarenja, uzurpacije komunalnih službi, klijentelizma, pa i oružanih sukoba.⁹⁹ Nasuprot tome, dubrovačka elita očuvala je svoj privilegirani status i reproducirala se u okviru vlastitih pravila i kulturnih obrazaca. Dubrovački aristokrati su prisvojili Veliko vijeće i ostale institucije komune, ne dozvoljavajući da se na bilo koji način preispituju stečena prava. Opravdali su izvlaštenje onih koji nisu navrijeme stekli ta prava, ocjenjujući svaku prijetnju vlastitim privilegijama izdajom domovine. Plemićki stalež postao je ekskluzivan, izdvojen, gotovo bi se moglo reći korporativan i autoreferencijalan. Vijeće je ostalo zatvoreno sve do 1667, no i nakon toga je potreba da se obrane privilegije prevladala nad potrebom za obnovom staleža, a novonobilitirani nisu nikada u potpunosti integrirani. Stare obitelji su odbijale ravnopravnu podjelu privilegija i moći s novima, pa je bilo nemoguće postići potrebnu solidarnost i konsensus unutar vladajuće elite.¹⁰⁰ Osim toga, politička i društvena ekskluzivnost plemstva istovremeno je značila i klicu propasti, zbog neobnavljanja vladajućeg staleža, što je postalo očito u 17. stoljeću. Stoga N. Vekarić ocjenjuje

⁹⁹ Ph. Jones, *The Italian City-State*: 584, 601-608, 612-615, 617-619, 622-639.

¹⁰⁰ *Acta Consilii Maioris*, sv. 44: ff. 115, 200-201; *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 114: f. 55; S. Čosić i N. Vekarić, *Dubrovačka vlastela između roda i države*: 66-68; N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1: 274-278.

odluku o zatvaranju vijeća čimbenikom koji je pridonio razaranju Republike, prvo njezinu “starenju”, a onda propasti.¹⁰¹ Taj ishod ukazuje na slabu točku vladeoske staleške politike, no ne treba zaboraviti da je upravo zatvorenost vladajuće elite bila jedan od najvažnijih čimbenika trajnosti upravnih struktura u Dubrovačkoj Republici. Dok su dalmatinske gradove potresali sukobi između plemstva i pučana, a u mnogim talijanskim gradovima su formirane pučke vladavine koje su donosile antimagnatske zakone i progonile plemiće, dubrovačka vlastela vladala su spokojno, u tradicionalnim okvirima srednjovjekovnih tijela vlasti i društvenih odnosa, koja su se iznutra donekle mijenjala, ali je okvir stoljećima ostao isti. Postojana, pravno i politički definirana vladajuća elita bila je čvrst potporanj stabilnosti, trajnosti i učinkovitosti vlasti do kraja Republike.

¹⁰¹ N. Vekarić, *Vlastela grada Dubrovnika*, sv. 1: 225-226.

**THE CLOSING OF RAGUSAN NOBILITY
AND COUNCIL IN THE POLITICAL
AND SOCIAL CONTEXT OF THE THIRTEENTH
AND FOURTEENTH CENTURY**

ZDENKA JANEKOVIĆ RÖMER

Summary

In order to grasp the notion of nobility and its development, it is important to understand how this group shaped and transformed into a ruling elite, and also built its identity and self-image. In Dubrovnik that process may be traced since the twelfth century when noble lineages became recognisable, and notably in the thirteenth and fourteenth century with the final definition of the noble rank, which took place at the same time as in Venice and other Italian and eastern Adriatic cities.

Since the early centuries of the commune, noble lineages have sought grounds for their privileged social positions in descent, family heritage, honour and marriage ties. Their need for a more transparent legitimation and assumption of administrative functions in the city led to a firmer criterion of the elite status, which linked the nobility with participation in the communal bodies and offices, that is, with political power. This article highlights the mentioned process from the earliest list of the members of the Major Council preserved in Asen's charter from 1253, along with five lists from the period 1301-1319, up to the decision of 1332, which marked the final closing of the Major Council, legally regulating the already existing state. The article also touches upon a historiographic debate concerning the nobility–citizenry relationship in the commune of Dubrovnik and those of Dalmatia, from the perspective that they were not strictly stratified and hierarchized societies but live societies interlaced with webs of relationships, solidarity, social criteria, beyond the political domain. In this respect, the article

emphasises the role of noble women in defining and closing of the noble circle. Special attention is drawn to the interpretations of the Venetian *Serrata*, also understood as a long-run process which reflected in the cities of the eastern Adriatic, Dubrovnik being no exception. A comparison of the effects of the closure of councils in other cities of the eastern Adriatic has helped accentuate the similarities and differences in relation to the development of this process in Dubrovnik. The article also provides interpretations of Ragusan chroniclers on the closing and exclusivism of the Ragusan nobility, as well as the significance of the Major Council.

With the final closing of the Ragusan noble circle in 1332, the Major Council, main constituent body vested with sovereignty, became the most important sign of noble status. With the closing of Council and clear demarcation of the circle of city officials there emerged a defined, unique group of equals in legal terms, whose duty was to represent and promote communal interests. As a result, the citizens – *cives* were deprived of the legal and political authority, and gradually formed a separate, politically excluded elite. The closing also consolidated the noble rank in relation to certain lineages and *casate*, Venetian government, as well as lords and magnates in the Ragusan hinterland. Although bearing a seed of the nobility's decay due to its demographic depletion, one might say that the closure remained a factor of continuity, stability and efficiency of the administrative apparatus until the end of the Republic.